

AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINDA BÖLGESEL EKOSİSTEMLERİN NASIL ELE ALINDIĐINA DAİR BİR VAKA ÇALIŞMASI: EKSEN ÜLKELER TEZİ

Hasan Deniz PEKŐEN

Dr. Öğretim Üyesi

İstanbul Okan Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

ÖZET

Soğuk Savaş'ın ABD'nin dünyanın tek süper güç olarak kalmasıyla sonuçlanmasının ardından Amerikan dış politikasının 1991 sonrası dünyada nasıl yürütülmesi gerektiğine dair çok sayıda tartışma ortaya çıkmıştır. Dış politikada çok taraflılığa mı tek taraflılığa mı ağırlık verilmesi gerektiği, askeri gücün ne şekilde işlevselleştirilmesi gerektiği, ortaya çıkması muhtemel yeni tehditlerin ne olduğu ve çözüm için hangi dış politika angajmanlarına girilmesi gerektiği gibi sorular Amerikan dış politikasının önemli belirleyicileri arasına girmiştir. Bölgesel politikaların Soğuk Savaş sonrası yeniden düzenlenmesi de işte bu ortamda, küresel Amerikan liderliğinin nasıl entegre edileceği konsepti üzerinden şekillendi. Bu nedenle söz konusu politikaların oluşturulma süreci içerisinde Amerikan dış politikasına dair çizilen vizyonlar, bu sürecin nasıl entegre edileceğine dair fikirler veren anahtarlar durumundadır. Bu vizyonlar arasındaki bir kuram olan Eksen Ülkeler tezi, bölgesel özellikleri öne çıkaran bir Amerikan dış politika vizyonu sunması açısından günümüzde de incelenmeye değer bir nitelik arz etmiştir. Bu kuram dâhilinde küresel düzeyde tanımlanan Amerikan çıkarlarının gerçekleştirilmesi için işbirliği süreçlerini/zincirlerini tetikleyecek dokuz ülke belirlenmekte, bu ülkelerin birer eksen/partner olmasını sağlayan özellikler ve ülkelerin işlevli bir eksen haline gelmesi için yapılması gerekenler ele alınmaktadır. Bu doğrultuda dokuz ülke ayrıntılı olarak incelenmekte ve gerek bu ülkelerin çevrelerinde etki yapacak güce

ulaşmaları için yapılmaları gerekenler ve ülkelerin riskleri, gerekse ABD'nin bu ülkelerle hangi konularda iş birliği yapabileceği ve bunun sonucunda elde edecekleri açıklanmıştır. Bu çalışmanın incelenmesi sonucunda, Soğuk Savaş sonrası dönemde Amerikan dış politikasının klasik bir dış politika üretim sürecinden farklılaştığı değerlendirilmiştir. Buna göre bölgesel gerçeklikler çerçevesinde ulusal çıkarları gerçekleştirmeye dayalı bir dış politika anlayışından, küresel liderliğin karşılaşması muhtemel sorunların çözümünde bölgesel araçların kullanımı anlayışına geçildiği değerlendirilmiştir. Nitekim eksen ülkeler de bölgesel partnerler olarak öne çıkmaktan ziyade, küresel liderliği bölgesel ekosistemlerine uyumlaştıran araçlar olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amerikan Dış Politikası, Eksen Ülkeler, Bölgesel Ekosistemler, Türkiye

1. GİRİŞ

Eksen Ülkeler çalışması ilk olarak 1996 yılında, Yale Üniversitesi tarih profesörlerinden olan Paul KENNEDY, John Hopkins Üniversitesi profesörlerinden olan Robert CHASE ve yazıldığı dönemde Yale Üniversitesi doktora öğrencilerinden olan Emily HILL tarafından makale olarak yazılmıştır. Bu makalenin Foreign Affairs dergisinde yayınlanmasının ardından büyük ilgi uyandırmısıyla beraber araştırma konusu başka akademisyenlerin de katılımıyla genişletilmiş ve böylece makale bir kitap haline gelmiştir. Gerek makalenin ABD dış politikasında önemli bir yere sahip olan CFR'ın yayın organı olan Foreign Affairs'te yayınlanmasıyla, gerekse kapsamının genişletilerek geniş bir çevreden destek almasıyla tez, Soğuk Savaş sonrası teorileri arasında önemli bir yere sahip olmuştur.

Bu tezin ve amaçlarının tam olarak anlaşılması için Soğuk Savaş'ın ABD lehine sonuçlanması ile başlayan, zamanla ABD'nin süper gücüne dayanarak dünyada kendi liderliğinde kurmayı tahayyül ettiği tek kutuplu bir yapıya yönelik olarak hazırlanan çalışmalar bütünüünün de göz önüne alınması gerekmektedir. Bu evrimi açıklaması bakımından Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında yazılan teorilere bakacak olursak *Tarihin Sonu* tezinde¹ ABD'nin önderliği ve hamiliğinde küreselleştiği kabul edilen Batı tarzı bir liberal demokrasi-pazar ekonomisi modelinin/tezinin Hegelci anlamı ile antitezi olan sosyalizm ideo-

1 Francis Fukuyama, "The End of History?", **The National Interest**, Sayı 16, 1989, ss. 3-18.

lojisi ile bir sentez oluşturmadan tek başına kaldığı savunulmuştur.² Böylece bu tez ile Hegelci anlamı ile tarihin sonlandığı tezi öne sürülecektir. Bu tezin bir diğer özelliği, alternatifsiz bir yumuşak güç modelinin alternatifsiz bir sert güç ile birleştiğine inanılan ABD'nin süper güç niteliğinin de dünyaya duyurulmasıydı.

Ancak Soğuk Savaşın hemen ardından ortaya çıkan çatışmalar ve düşünsel tartışmalar, farklı tezlerin öne sürülmesini de beraberinde getirdi. İdeolojiler üzerine yapılan çerçevelemenin yerini medeniyetlerin aldığı bir *Medeniyetler Çatışması* tezi büyük güncellik kazandı. Bu tezde ideolojilerin bittiğinin kabulüyle birlikte ideolojilerin yerini medeniyetlerin aldığı belirtiliyordu. Ayrıca dünyayı medeniyetler üzerinden tanımlanmış kümelere bölerek, bunları geleceğin potansiyel siyasal birliklikleri olarak tanımlamıştır. Bu çalışmada öne çıkan diğer bir husus, ABD liderliğinde tanımlanmış bir Batı tanımlaması yapması ve makaledeki ifadesi ile 'Batıya karşı diğerleri' şeklinde bir ikilik yaratmasıydı.³ Bu çalışmanın tek kutuplu dönem tezlerinin evrimi açısından önemi ise ABD'nin dünyayı tek başına şekillendiremeyeceğinin, bunun yerine medeniyetler olarak belirtilmiş çeşitli ittifakların karşısına Batı medeniyeti olarak belirtilen bir ittifakla çıkılması gerektiğinin kabul edilmesindedir.

Böylece ABD'nin küresel hegemonya mücadelesinde büyük güçlerin ve çeşitli yardımcı güçlerin de rollerine vurgu yapılması gereğinden hareketle yeni stratejiler-yeni kuramların henüz 1990'ların ortasında geliştirilmeye başlandığı görülmektedir. 1980'lerin sonundaki tezlerin yerini 2000'lere yaklaşıldıkça diğer büyük güçlerin tamamına üstünlük sağlamaya yönelik stratejik hamleler bütünü olan, güç sınıflandırmaları yapılmış aktörler ile ittifaklar dâhilinde hareket etmeye dayanan tezler aldı.

Bu bağlamda Eksen Ülkeler çalışmasının anlaşılması, kendisinden birkaç yıl sonra yayımlanacak olan Büyük Satranç Tahtası çalışması ile birlikte ele alındığında mümkündür. Dünya hâkimiyetinde Avrasya'yı temel mücadele alanı olarak ele alıp bu alanı dört bölgeye ayıran Brzezinski'ye göre ABD'nin her bölge için dört büyük rakibi vardır. ABD'nin bu bölgelerdeki "jeostratejik oyuncular" ile yapacağı büyük mücadelede başarısı ancak "jeopolitik eksenler" bulması ve bu "eksenleri" kendi politikasına entegre etmesi ile mümkün

-
- 2 Francis Fukuyama, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, çev. Zülfi Dicleli, İstanbul: Profil Kitap, 2016 (6.Baskı).
 - 3 Samuel P. Huntington, "The Clash of Civilizations?", **Foreign Affairs**, Cilt 72 Sayı 3, 1993, ss. 22-49.

gözükmektedir.⁴ Eksen Ülkeler çalışmasının Büyük Satranç Tahtası çalışmasının öncülü olduğu düşünüldüğünde, söz konusu çalışmaların etkileşimi ve bu bağlamda Amerikan dış politikasına yönelik yapılandırmalarının benzerliği daha rahat anlaşılmaktadır. Zira Eksen Ülkeler çalışması da jeopolitik eksenler konusuna eğilmekte ve jeopolitik eksen tanımına da uygun olarak, bu ülkelerin çeşitli niteliklerinin yapılacak olan mücadelenin seyrini etkileyebilecek şekilde, güçlerinin üzerinde etkileri olabileceğini belirtmektedir.

Bunun dışında bu teorinin önemle üzerinde durduğu diğer bir nokta ve eksen ülke belirlemede önemli bir kıstas olarak, bu ülkelerde meydana gelecek bir istikrarsızlık veya sorunun ABD'yi etkileyecek kadar önemli sonuçları olabileceğidir. Diğer bir deyişle bu çalışma, ABD'nin öncelikleri olan konuların dışında kalan, büyük güç olma potansiyeline sahip ülkeleri odak alarak stratejik ilişkiler kurması amacıyla hazırlanmış bir yol haritasıdır. Buradan da anlaşılacağı gibi yazarları tarafından büyük güç konularına yönelik tartışmalarda Büyük Satranç Tahtası teorisinin, gelişmekte olan ülkelerin oluşturduğu büyük grupla ilgili olarak da Eksen Ülkeler teorisinin kılavuzluğunda hareket edilmesi önerilmektedir. Tüm modern çalışmalarda olduğu gibi ABD'nin "küresel liderliğinin" nasıl sağlanlaştırılıp, nasıl korunacağı üzerine yapılan bir araştırmalar bütünüdür parçasıdır. Tek başına yön verici bir çalışma olarak ele alınamayacağı gerçeği ile birlikte, Soğuk Savaş sonrası çalışmalar silsilesi içerisinde düşünüldüğünde "ana mücadelenin" tamamlayıcısı ve bu ana mücadeleye sonradan katılma potansiyelleri olan diğer aktörlerin incelenmesini içeren bir çalışmadır.

Son olarak çalışmalar evrenindeki yeri dâhilinde belirtilmesi gereken bir nokta da Soğuk Savaş sonrası tüm çalışmalarla ortak olarak stratejik yöntem anlayışına sahip olmasıdır. Stratejik ekonomik kaynakların kontrolü, ABD ekonomik hâkimiyetinin ve mali üstünlüğünün devamına yönelik politik ve sosyo-kültürel hâkimiyet hamleleri ve bunlara yönelik ittifakları içermektedir. Klasik dönemin esasını oluşturan askeri imkân, angajman ve taahhütlerle jeopolitik önemdeki bir yerin kontrol edilmesi ve buradan hareketle bölgesel/küresel etki yapma yönündeki yaklaşımlardan farklılaşmıştır. Böylece iktisadi jeopolitik yaklaşımının zaman içerisinde coğrafi-askeri yaklaşımlara üstünlük sağlayabilme ihtimali belirlemiştir. Ancak bunu belirleyecek olan jeostratejik mihverlerin-eksen ülkelerin tutumları ve büyük güçlerin jeopolitik yaklaşım-

4 Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası: Amerikanın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklikleri**, çev. Yelda Türedi, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2010, ss.64-75.

larının bu yaklaşımlara verecekleri karşılıkta ne derece başarılı olacaklarıdır. Nitekim ters perspektiften bakmak gerekirse Aleksandr Dugin'in karacı hâkimiyet anlayışı Rusya'nın eski gücüne kavuşması çabaları ile desteklenmekte,⁵ Çin ve AB'nin jeopolitik çoğulculuk anlayışı çerçevesinde farklı ittifaklara girebilme ihtimalleri gün geçtikçe gerçeğe yaklaşmaktadır.⁶ Yeni dönemin jeopolitik güç dengesini belirleyecek olan da bu mücadele olacaktır.

2. EKSEN ÜLKELERİN BELİRLENMESİ

Kitabın editörlerince de belirtildiği gibi eksen ülkelerin belirtilmesinde tek bir kıstas veya belirli sabit kıstasların kullanılması söz konusu değildir. Bu ülkelerde ortak olan olgular tamamının gelişmekte olan ülke olması ve çeşitli sebeplerden ötürü buldukları bölge istikrarı veya uluslararası istikrar açısından kritik duruma gelmeleridir ki bu da Brzezinski'nin jeostratejik mihver tanımıyla örtüşmektedir. Bu olguların açılmasıyla, eksen ülkelerin belirlenmesinde dört temel kıstas olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunların birincisi jeostratejik açıdan ABD ve müttefikleri açısından önemli olan ülkeler olmalarıdır ve çalışmanın yazarlarının ifadesiyle "*Mackinder'ci anlamda eksen ülkelerdir.*"⁷ İkincisi, eksen ülkelerin kalkınma ve istikrar yolundaki geleceklerinin belirsizliğidir. Bu yolculuklarının iyi ya da kötü sonuçlanacağı araştırmacılar tarafından öngörülemediği açıkça belirtilmektedir. Üçüncüsü, eksen ülkelerin kendi bölgelerinde ABD ve müttefikleri için yararlı olduğu kadar zararlı da olabilecek etkilerde bulunabilecek potansiyele sahip olmalarıdır. Son kıstas ise bu ülkelerin aşağıda ortak konular başlığı ile açıklanacak olan uluslar üstü sorunların çözümünde kilit role sahip olmalarıdır. Bu kıstasların ışığında öncelikle ortak konular, ardından Türkiye dışındaki eksen ülkeler son olarak da Türkiye, eksen ülkeler teorisi perspektifiyle ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.2. ORTAK KONULAR

Araştırmada uluslar üstü konularda eksen ülkelerin kilit rol oynayacağı ortak konular altı grupta toplanmıştır. Bunlar nüfus, uluslararası göç, çevre, insan hakları, etnik çatışma ve uluslararası finans ve ticarettir.

5 Yılmaz Tezkan, **Jeopolitik Yazılar**, Ankara: Ülke Yayınları, 20017, ss. 31-33.

6 Ibid, ss. 51-66.

7 Paul Kennedy, Robert Chase ve EmillyHill, "PivotalStatesand US Strategy", **Foreign Affairs**, Cilt 75 Sayı 1, 1996, s. 37.

2.2.1. NÜFUS VE EKSEN ÜLKELER

Nüfusu çok yüksek olan gelişmekte olan ülkelerin temel alındığı bu başlık açısında nüfusun tüketim, ekonomik ve siyasal istikrar üzerinde yaratacağı baskının öncelikle bu ülkelerin çöküşüne, bunun sonucu olarak da bölgelerinin ve/veya ABD'nin müttefikleri olan diğer güçlerin istikrarını etkileyecek bir domino etkisi de yapabileceği vurgulanmaktadır.⁸ Yüksek nüfusun kaynakları aşması durumunda yaşanacak ekonomik sıkıntılarının ve istikrarsızlıklarının zamanla siyasal istikrarı da tehdit edeceği ve büyük sorunlara yer açacağı belirtilmektedir. Bunun dışında nüfus problemlerinin diğer ortak konular olan uluslararası göç ve çevre sorunlarına yok açabileceği de belirtilmektedir. Bununla beraber, belirtilmesi gerek önemli bir nokta tüketim üzerinden yapılan nüfus-çevre bağlantısında önemli bir noktanın atlandığıdır. Buna göre eğer yoğun nüfus tezde belirtildiği üzere istikrarsızlık yaratacaksa, bu kalkınmayı, dolayısıyla enerji tüketimini olumsuz yönde etkileyecektir. Eğer tüketimde artış olacaksa, bu söz konusu nüfus artışının yönetiminin başarılı olduğu ve ülkenin siyasal istikrar içinde olduğu anlamına gelir ki, bu da söz konusu ülkelerin tıpkı diğer gelişmiş ülkeler gibi uluslararası çevre rejiminin bir oyuncusu olmalarını beraberinde getirir. Çalışmanın yazıldığı dönemden 10 yıl sonrasında bile tüketimin %31,5'unun ABD ve Kanada, %28,7'sinin ise Batı Avrupa, %21,4'ünün ise büyük bölümünü Çin'in oluşturduğu Güneydoğu Asya ülkeleri tarafından gerçekleştirildiği⁹ görüldüğünde, küresel çevre sisteminin çözümünün bölgesel sistemlerden ziyade küresel bir inisiyatife ihtiyaç duyduğu daha açık görülmektedir. Bu sebeple nüfus-çevre ilişkisine yapılan atfın gerçeklik payı olmakla beraber konunun temelini teşkil etmediği de ortadadır. Son olarak belirtilmesi gereken bir diğer nokta, yazarların Çin'in istikrarlı yükselişini öngörememeleri ve Çin'in nüfusunu bir potansiyel bir istikrarsızlık kaynağı olarak görmeleridir.

2.2.2. ULUSLARARASI GÖÇ VE EKSEN ÜLKELER

Uluslararası göç konusuna ABD'ye doğrudan, müttefiklerine ve eksen ülkelere yönelik dolaylı bir etkisi olan bir etmen olarak yaklaşılmaktadır. ABD'ye doğrudan etkisi bağlamında eksen ülkelerden birisi olarak kabul edilen Meksika başta olmak üzere ABD'ye gelişmekte olan ülkelerden yapılan

8 Jack A. Goldstone, "Population in Pivotal States", iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 248-269.

9 Anthony Giddens, **Sosyoloji**, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008, s. 996.

büyük göç ve bunun yaratacağı etki –genelde olumsuz nüfus baskısı öne çıkarılarak– vurgulanmaktadır. Aynı şekilde müttefiklere yapılacak göçün bu ülkelere yapacağı etkinin, bu ülkelerin kaynaklarının bir kısmını ABD çıkarlarına uygun meselelere değil, göçten kaynaklanan sorunlara harcayacakları sonucunu doğuracağı belirtilmektedir. Eksen ülkelerde ise genelde istikrarsızlığın olduğu ülkelerle çevrili olmalarından doğan göçlere maruz kalacakları ve bunun da tıpkı müttefiklerde olduğu gibi bir dolaylı etki yapacağı gösterilmektedir.¹⁰ Bu konuda fark edilmesi gereken en önemli konu ise uluslararası göçün bir insani-toplumsal sorundan ziyade ABD güvenlik politikasını tehdit eden bir sorun olarak ele alınmasıdır. Buna ek olarak belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise çalışmanın yayınlandığı tarihte de, kitaplaştırıldığı tarihte de terörizmin henüz edilgen bir konumda olması ve göç politikalarındaki yerini henüz bugünkü anlamıyla almamış olmasıdır.

2.2.3. ÇEVRE VE EKSEN ÜLKELER

Bu başlık altında belirtilmesi gereken ilk husus, konunun küresel bir sorun olan çevre meselesinin çözümünde ABD'ye düşen sorumluluklar şekliyle değil, oluşacak olan (ve durdurulması bir nevi önlenemez olarak görülen) sorunun ABD güvenliği kapsamında ele alınmasıdır.¹¹ Diğer bir deyişle konuyu kaynakların kirletilmesi ve bu kaynakların küresel niteliği nedeniyle ekolojik dengeye vereceği zararın doğrudan olarak ABD'ye de yansıtacağı bir güvenlik sorunu olarak ele alma eğilimi vardır. Ancak bu kaynakları kirleten zincirin başladığı noktaya kadar uzayan sosyal çevre anlayışına çalışma dâhilinde yer verilmez. Dolayısıyla bu bölüm bir çevre stratejisinden ziyade ABD'lilere çevre meselesinin küresel niteliğini anlatan ve güncel çevre meselelerini tanıtan bir metin görünümündedir.

2.2.4. İNSAN HAKLARI VE EKSEN ÜLKELER

İnsan haklarının içerdiği evrensel ilkeler ile bunların uygulanması arasında çok büyük bir fark olduğunun tespitiyle başlayan yaklaşım, ABD ve bazı batılı müttefiklerinin, örneğin İngiltere ve İsviçre'nin bu ilkelerin tam manasıyla uygulayabildiklerinin kabulüyle devam etmektedir. Böylece eksen

10 Michael S. Teitelbaum, "International Migration and Pivotal States", iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 270-289.

11 Daniel C. Esty, "Pivotal States and Environment", iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 290-314.

ülkeler aracılığıyla, aralarında eksen ülkelerin de bulunduğu, bu ilkeleri kısmen uygulayabilen veya çok sınırlı bir şekilde uygulayabilen ülkelerde insan haklarının yaygınlaştırılmasının ABD politikasının önemli noktalarından olması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin nüfusunun yarısını bulunduran ve geride kalan ülkelerin büyük bölümünü etkileyebilme potansiyeline sahip olan bu ülkelerde gerçekleşecek değişimlerin tüm dünyaya yayılacak bir başlangıç noktası oluşturabileceği vurgulanmaktadır. Bu noktada yapılan çözüm önerilerine ilişkin olarak bir “tuzak”tan bahsedilmekte ve bu tuzağın insan haklarının “yatay” yani devletlerarası değil, “düşey” yani birey-devlet arası bir konu olduğu vurgulanmaktadır. Türkiye açısından etkisinin ilgili bölümde inceleneceği bu yaklaşımda kamu diplomasisi aracılığıyla demokrasiye yönelik “*promosyon*”, “*uygulama*” konularında sürece müdahil olunması önerisinde bulunmaktadır.¹²

2.2.5. ETNİK ÇATIŞMALAR VE EKSEN ÜLKELER

Etnik çatışmalar hemen tüm eksen ülkelerde olduğu varsayılan temel bir sorun olarak öncelikle bu ülkelerdeki istikrar, demokrasi ve insan hakları gibi meseleleri etkileyecek temel bir kırılma noktası olarak değerlendirilmişlerdir. Ayrıca bu sorunlardan hareketle bölgeselleşebilecek çatışmalara vurgu yapılmış, bunun da ötesinde eksen ülkelerin enerjilerinin bir kısmını buraya aktarmaları ile Amerikan dış politikasına sunabilecekleri desteğin azalabileceği değerlendirilmiştir. Bunun da ötesinde söz konusu sorunlar nedeniyle ABD ile çıkar çatışması yaşamalarının da muhtemel olduğu değerlendirmesinde bulunulmuştur. Bu saptamalar ışığında değerlendirilecek olursa, etnik sorunlara ilişkin müdahalede eksen ülkelere öncelik verilmesinin hem ABD kaynaklarının yetmesine, hem de sınır aşan etnik sorunların çözümünün bölgesel istikrarları da sağlayabileceği belirtilmektedir.¹³

12 Charles Norchi, “A PivotalStates Human RightsStrategy”, iç. **The PivotalStates: A New Framework for US Policy in theDeveloping World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve EmilyHill, New York: W.W. Norton &Co. Publishing, 1998, ss. 315-337.

13 Eileen F. Babbitt, “EthnicConflictandthePivotalStates”, iç. **The PivotalStates: A New Framework for US Policy in theDeveloping World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve EmilyHill, New York: W.W. Norton &Co. Publishing, 1998, ss. 338-359.

2.2.6. ULUSLARARASI FİNANS, TİCARET VE EKSEN ÜLKELER

Bu kısımda iki temel konu ele alınmıştır. Bunların ilki Soğuk Savaş sonrası temel sosyo-politik olgusu olan küreselleşme ve karşılıklı bağımlılığın, istikrarsız eksen ülke ekonomilerinde oluşturduğu şüpheli yaklaşımıdır. İkinci ise bu yaklaşımın eksen ülkeleri (etki alanlarındaki diğer diğer aktörlerle birlikte) uluslararası finans-ticaret ağının dışına çekilmesi kaygısıdır. Bu bağlamda, eksen ülkelerin pazar özellikleri ile bölgesel ekonomik istikrara katkı potansiyelleri için neler yapılması gerektiği incelenmektedir. Eksen ülkelerin bölgesel ekonomide öne çıkmalarına yardımcı olmak, bu ülkelerin GATT, GATTs, TRIPS gibi anlaşmalar aracılığıyla uluslararası ticarete entegrasyonlarının sağlanması, bu ülkelere doğrudan yatırımlar yapılması, IMF, DB gibi kuruluşlar aracılığıyla mali krizlerin önlenmesi ve son olarak bu sorunu yalnız ABD'nin sorunu olarak değil, aynı zamanda G-7 ülkelerinin de sorunu olarak ele alınmasını sağlamak, eksen ülkelere yönelik finans-ticaret yaklaşımı önerisidir.¹⁴

3. EKSEN ÜLKELER VE BİR EKSEN ÜLKE OLARAK TÜRKİYE

3.1. ENDONEZYA

Endonezya, Güneydoğu Asya'nın nüfusunun % 40'ını barındıran dev bir nüfusa, büyük ve çeşitlilik arz eden ekonomisi ile bölge ülkeleri arasında ABD açısından "eşitler arası birincidir."¹⁵ İhraç edebileceği büyük kaynaklara sahiptir ve ihracatını Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Doğu Asya şirketleri ile işbirliği halinde yapmaktadır. Ekonomik yanının dışında kendisini güvene almasını sağlayan ve ABD açısından da önem arz eden bir jeopolitik konuma sahiptir. Ayrıca bölgede etkisi görülen istikrarsız dış ilişkiler, özellikle Malezya ile olan gerginlik Sukarno'nun yerine Suharto'nun göreve gelmesiyle değişmiş ve Endonezya'nın bölgesinde liderliğe doğru giden bir pozisyona geçmesini sağlayacak oluşumların gerçekleşmesini sağlamıştır. Komşulara ilişkin husu-

14 Robert Chase, "International Finance, TradeandPivotalStates", iç. **The PivotalStates: A New Framework for US Policy in theDeveloping World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve EmilyHill, New York: W.W. Norton &Co. Publishing, 1998, ss. 360-378.

15 John Bresnan, "Indonesia", iç. **The PivotalStates: A New Framework for US Policy in theDeveloping World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve EmilyHill, New York: W.W. Norton &Co. Publishing, 1998, s. 33.

met politikasının yerini yakınlık politikasının alması, ASEAN'ın (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği) kurulması ve liderliğinin Endonezya tarafından üstlenilmesini sağlamıştır. Bunun dışında APEC(Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği) içerisinde etkin rol alarak 2020'ye kadar bölgede gümrüklerin kaldırılması girişimine destek vermiştir. Endonezya aynı zamanda bölgeye yönelik olası Çin hegemonyasını ve Kuzey Kore tehdidini önlemede ABD için büyük önem taşımaktadır.¹⁶

Bunlarla beraber Doğu Timor'la ilgili olarak uluslararası toplumdan büyük tepki alması da ülke için önemli bir sorun olarak görülmektedir. Bununla birlikte Clinton yönetimiyle birlikte "demokrasinin promosyonu" misyonunu da yüklenen ABD için bu eksen ülkenin böyle bir sorunla boğuşması, ABD tarafından da ele alınması gereken bir problem olarak görülmektedir. Endonezya'nın eksen ülke misyonunun sağlanması için ise karar alıcılara demokrasinin promosyonu, Doğu Timor ve Mali Kriz ile ilişkili sorunlarda ABD desteğinin verilmesi gerektiği belirtilmektedir.

3.2. HİNDİSTAN

Hindistan ile ilgili olarak genel çerçevede diğer ülkelerde görülen "jeopolitik eksen" algısının dışında, çeşitli büyük sorunları olan ve bu sorunlardan ötürü çok büyük avantajlarını küresel güç olma yolunda kullanamayan bir ülke incelemesi bağlamında çizilmektedir. İlk olarak nüfusu olumlu ve olumsuz sonuçlara neden olabilecek bir etmen olarak ele alınmıştır. Hindistan'ın dünya nüfusunun %20'sine denk gelen devasa nüfusunun aynı zamanda sosyo-ekonomik yapıya ve siyasi istikrara büyük bir baskı yaptığı belirtilmektedir. Aynı şekilde çevre ve eksen ülkeler bağlamında da değinildiği gibi nüfus-çevre ilişkisi ile küresel ekolojik dengeye çok büyük bir zarar verildiğine değinilmekte, yine tüketimin yoğunlaştığı dünya bölgeleri görmezden gelinmektedir.¹⁷

Bunların dışında Hindistan'ın eksen ülke olmasındaki en önemli etmenlerden bir diğerinin Ortadoğu ve Orta Asya bölgelerindeki zengin enerji kaynaklarına ulaşımında en avantajlı jeopolitik konumdaki ülkelerden birisi olmasında yatmaktadır. Bu noktada eklemek gerekir ki, bu niteliği Hindistan'dan daha oturmuş şekilde taşıyacak olan İran'ın ABD'nin "düşmanları" arasında

16 Ibid, ss. 16-38.

17 Stephen P. Cohen ve SumitGanguly, "India", iç. **The PivotalStates: A New Framework for US Policy in theDeveloping World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve EmilyHill, New York: W.W. Norton &Co. Publishing, 1998, ss. 40-64.

yer alması bu özelliğin Hindistan'a atfedilmesinde önemlidir. Hindistan, bu bağlamda etkili olabilecek diğer ülkeler olan Türkiye ve Pakistan'a göre daha iyi bir jeopolitik konuma sahiptir.¹⁸

Eksen ülke olarak önemli bir yan ise Hindistan'ın kültürel yanı ile ilgilidir. Bu yönüyle de nüfus gibi hem olumlu, hem de olumsuz durumları içeren bir niteliğe sahiptir. Kültürü ile bölgesini etkilemiş ve kültürel bağlara da halen sahiptir, ancak bu kültürün içerisinde, büyük güç olmasını engelleyecek temel bir soruna, kast sistemine de sahiptir. Bu ülkenin ABD'nin işbirliği içinde olacağı bir eksen ülke olması için ABD karar alıcılarına yapılan önerilerin ilki Hindistan'ın bölgesini Yakın doğu bölgesi içinden alıp yeniden yapılandırmak ve böylece enerji ve dikkatin aynı bölge içerisinde yer alan Ortadoğu'da tükenmesini engellemektir. İkincisi sivil anlamdaki bir nükleer çalışma konusunda anlayışlı davranılmasıdır. Üçüncüsü ise söz konusu döneme kadar iyi ilişkiler geliştirilmiş Pakistan'ı da memnun edecek şekilde Keşmir sorununu bir çözüme ulaştırabilme olarak görülmektedir. Son olarak ise diğer tüm eksen ülkelere yönelik önerilerde görüldüğü gibi küresel ticaretin liberalleşmesine –tıpkı çevre konularında olduğu gibi- Hindistan'ın katkısının sağlanmasıdır.¹⁹

3.3. PAKİSTAN

Çin, Hindistan ve Afganistan'a sınırları olan, İslam'ın kültüründe ağırlıkta olduğu ve diğer İslam ülkeleriyle sıkı bağlara sahip olan Pakistan, diğer bir eksen ülke olarak belirlenmiştir. Yazıldığı döneme göre diğer İslam ülkeleri arasında ılımlı bir model olarak görülen Pakistan'ın söz konusu İslam anlayışının ülkenin diğer İslam devletleri arasında belirli bir nüfus sahibi olmasını sağladığı belirtilmektedir. Büyük bir nüfusa sahip olan ve bu nüfusu 1999 itibarı ile % 2,3 civarında artan bir Pakistan'ın nüfusunu değerlendirmesi ile çok büyük bir gelişme yaşayacağı, aksi takdirde nüfusun ters etki yaparak büyük bir baskı yaratacağı vurgulanmaktadır. Bu tespiti Türkiye için de yapmak yanlış olmayacaktır.

Pakistan'ı eksen ülke yapan diğer önemli sebepler ise ABD'nin güvenliği açısından çok büyük bir önem taşıyan uyuşturucunun kontrolü, uluslararası terörizm ve nükleer silahların yayılmasının kontrolü olarak öne çıkmıştır. Pakistan'ın çökmesi bu üç güvenlik sorununun başıboş bir şekilde tehde dönüşmesi, büyük bir uluslararası kaos demektir. Pakistan aynı zamanda ABD

18 Ibid, ss. 46-51.

19 Ibid, ss. 52-58.

için Orta Asya'ya açılan bir köprübaşı ve Orta Asya enerji hatları için de iyi bir çıkış noktası özelliği gösterdiğinden eksen ülke özelliklerini arttırmaktadır. Komşu olduğu Afganistan ve Tacikistan'daki çözüm açısından da Pakistan'ın rolü belirleyicidir. Ancak diğer eksen ülkelerde olduğu gibi Pakistan'da da ABD için temel mesele olan uluslararası piyasalara entegrasyon önünde büyük engeller vardır. Söz konusu sürecin hemen başlangıcında ülkede görülen skandallar ve bu sürecin temsilcisi olan ABD'ye ülkedeki radikal İslamcılarının tepkisi ile bu sürecin önünde önemli engeller mevcuttur. ABD'nin bu ülkeye yönelik uygulaması gereken politikalar ilk olarak bu sürecin gerçekleşmesi ile ilgili, ardından nükleer programdan vazgeçirme ve Hindistan'la olan sorunları çözmek olarak önerilmektedir.²⁰ Pakistan'la ilgili belirtilmesi gereken son husus, çalışmanın yayınlandığı tarihte henüz 11 Eylül saldırıları ve sonrası sürecin başlamadığı, Afganistan'dan kaçan Taliban'ın Pakistan sınırındaki faaliyetlerinin henüz başlamadığıdır.

3.4. MİSİR

Mısır, tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de jeopolitik önemini korumuş bir ülke olarak Ortadoğu'da ABD çıkarları açısından önemli bir müttefik olarak ele alınmıştır. Ortadoğu'nun önemli askeri, politik, ekonomik ve demografik güçlerinden olan Mısır, Arap dünyasının kültürel –ve genelde siyasi– lideri olarak Avrupa-Akdeniz yakınlaşması konusunda çok önemli bir rol oynamaktadır. Bunun dışında bölgede önemli bir yer tutan su ve toprak konularında bölgesel bir etkiye sahip olan bir konuma ulaşılmıştır. Gerek Filistin-İsrail anlaşmazlığındaki arabulucu rolüyle, gerekse radikal İslamcı hareketlerin önüne çektiği set ile Mısır, ABD için en ideal eksen ülke modellerindedir.²¹

Ancak tüm bu çok yönlü niteliklerinin dışında Mısır ile ABD dış politikası arasında belirli görüş ayrılıkları bulunduğu belirtilmektedir. Mısır açısından olumsuz olarak görülen hususlar, ABD politikaları aracılığıyla İsrail'in bölgedeki rolünün arttırılması ve Libya-Sudan ülkelerinin yarattığı tehlikenin ABD tarafından yeterince dikkate alınmamasıdır. Bu noktada çalışmanın yayın yılı tekrar hatırlatılmalıdır. Bu noktada Amerikan dış politikasının Mısır yaklaşımı

20 Hasan-AskariRizvi, "Pakistan", iç. **The PivotalStates: A New Framework for US Policy in theDeveloping World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve EmilyHill, New York: W.W. Norton &Co. Publishing, 1998, ss. 64-88.

21 RogerOwen, "Egypt", iç. **The PivotalStates: A New Framework for US Policy in theDeveloping World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve EmilyHill, New York: W.W. Norton &Co. Publishing, 1998, ss. 120-144.

mına dair değerlendirmeler günümüze ışık tutmaktadır. Buna göre söz konusu dönemde Mısır, ABD açısından bölgesel bir dış politika sorunu olmaktan çok, bir demokratikleşme sorunu olarak görülmektedir. Dönem itibarı ile Mısır başkanı olan Hüsnü Mübarek'in rejimini bir otoriter rejime dönüştürme eğilimi, Kuzeybatı modeli bir liberal demokrasiyi dünyaya yaymak isteyen ABD için önemli bir problem olarak görülse de önemli bir yönelimde bulunulduğu görülmektedir. Bu yönelimin Mısır yönetimlerinin tutumu antidemokratik de olsa, Amerikan çıkarları ile uyumlu olduğu sürece desteklenmesidir. Söz konusu yaklaşımın General Sisi'nin desteklenmesi sürecine iki on yıl öncesinden ışık tuttuğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

3.5. GÜNEY AFRİKA CUMHURİYETİ

Eserin yazıldığı dönemde, Apartheid'in sonlandığı ve izlerinin silinmeye çalışıldığı Güney Afrika Cumhuriyeti, artık dünyevi meselelerle açıkça karşı karşıya gelmekte, artık halkın her gün karşısına çıkan sosyo-ekonomik sorunlar için neler yapılacağı belirlenmektedir. Ekonomik eşitsizliğin çok büyük boyutlarda olduğu ülkede ekonomide büyümenin teşviki ve ekonomik baskının sonucu olarak artan suçların azaltılması temel mesele halindedir. Ancak bu konuda Apartheid döneminde birlikte mücadele eden siyasi grupların çözümünü konusunda farklı yönelimlere doğru uzanmaktadır. Tüm bunlara rağmen Güney Afrika'nın eksen ülke olmasının altında yatan ise etkisi altında olan bölgenin bu ülkeden çok daha kötü durumda olması ve bu ülkenin Sahra Altı bölgesini etkileme potansiyeline sahip olmasıdır. Nitekim Güney Afrika Cumhuriyeti, dünya ticaretinde 1993 yılındaki %0,56'lık payına rağmen Sahra Altı bölgesinde %79'luk bir paya sahip olabilmektedir. Bunun dışında henüz yeterli kapasiteye sahip olmamakla beraber bölgesinde ABD desteği ile bir "bölge polisliği" yapması da mümkün olabilecektir.²²

3.6. BREZİLYA

Brezilya, eksen ülkelerin saptanması yapılırken ele alınan belli başlı kıstasların neredeyse tamamına sahip olan bir ülkedir. Gerek nüfus, gerekse yüzölçümü bakımından dünyanın beşinci büyük ülkesi olan Brezilya, aynı zamanda dünyanın sekizinci büyük ekonomisi olarak bu büyüklükleri değerlendirdiğini kanıtlamıştır. Uluslararası ticaret bakımından da belirleyici rolü ile

22 Jeffrey Herbst, "South Africa", iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 144-165.

tam bir eksen ülke olmaktadır ve Brezilya'sız bir Güney Amerika'da ABD'nin verimli ticaret yapması neredeyse imkânsızlaşacaktır. Çevre konusunda takınacağı tutum ile bu ülke küresel çevre politikalarının yönlenmesini sağlayacak kadar büyük bir ülkedir. Aynı zamanda insan haklarının ve demokrasinin yerleşmesi veya yerleşmemesi bölgede bir istikrar veya kaos durumunu beraberinde getirecektir. Diğer bir deyişle Brezilya eksen ölkelik konusunda kesin bir yere sahiptir ve ABD karar alıcılarının bu çalışma dâhilinde harekete geçmeleri durumunda eksen ülkeler listesine almaları kesin olan ülkelerdendir. Bu bağlamda yöneticilere yapılan öneriler, Brezilya'ya ABD tarafından büyüklüğüyle orantılı ve tutarlı bir politika izlenmesi, insan hakları ve demokrasiyi destekleme ve bu yönde –bazı uluslararası örgütlerle birlikte- kamusal reformlara girilmesi ve son olarak da sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda işbirliğine gidilmesi olarak belirlemektedir.²³

3.7. CEZAYİR

İçinde bulunduğu karmaşık durum ve süreklilik gösteren iç mücadele, sıradan sayılacak bir nüfus ve milli gelir ile Cezayir çok spesifik sebeplerden ötürü eksen ülke olarak nitelenmektedir. Bu sebepler temelinde iki tanedir. Bunların ilki, olası bir çöküşte hem Akdeniz Avrupa'sını hem de Ortadoğu'yu etkileyebilme potansiyeli ve geleceğin önemli bir enerji sağlayıcısı olma durumudur. Bu saptamadan hareketle ABD dış politikası için önerilenler, ilk olarak Cezayir'e yönelik olarak tıpkı Brezilya'da olduğu gibi tutarlı bir politika izlenmesidir. İkincisi ise ülkedeki siyasal yapıdır. Ülkenin İslamcı hareketlere olan yönelimine ilişkin tutum da büyük önem kazanmıştır ve İran'da gerçekleşmiş olanlara benzer bir tutum olmaması için daha ılımlı bir hükümet modelini destekleme fikrini, bunun olması durumunda İran'da olduğu gibi İslam devrimi olması durumunda bir ABD düşmanlığına dönüştürme ihtimali ile mesafeli yaklaşılması gerektiği fikrine yeğlemişlerdir. Ancak bu destekle beraber mutlak surette bir ekonomik ve kültürel yardım yapılması gerektiği, aksi takdirde halkın sevmediği hükümetin yıkılmasıyla eksen ülkelere ilişkin hep var olan senaryolardan kötü senaryonun, ikinci bir İran vakasının yaşanabileceği vurgulanmaktadır.²⁴

23 Jean Krasno, "Brazil", iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 165-195.

24 William B. Quandt, "Algeria", iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 195-215.

3.8. MEKSİKA

Meksika'nın eksen ülke olarak görülmesini sağlayanın bu teörinin ABD'li bilim adamlarınca hazırlanmış olduğunu ileri sürebiliriz. Buna neden olarak bu ülkenin asıl stratejik etkisinin ABD'ye yönelik olmasıdır. Güney Amerika'da, Meksika ile sosyal, politik ve ekonomik anlamda benzerlik taşıyan bir Brezilya'nın Güney Amerika'nın başta geldiği bir bölgeye etki yaptığı belirtilmişti. Bu sebepten dolayı Meksika'nın eksen ülke niteliğini ABD'nin güvenlik kaygıları açısından düşünmek konuyu daha anlaşılır hale getirecektir. Meksika'nın içinde bulunduğu temel sorunlar olan ekonomik sorunlar ve ABD'nin ekonomik sistemiyle bütünleşme problemleri, NAFTA (Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması) ile olan bağlarının algılanışı, suç, kaçakçılık ve göç gibi sorunlardan ötürü yaşadığı problemlere ilişkin Amerikan tutumu belirleyici olacaktır. Bu bağlamda yapılan çözüm önerileri, Meksika'ya özel politik dikkat yöneltmek, Meksika'nın NAFTA'ya bağlı kalmasını sürdürmek, ülkenin demokratikleşme yolundaki adımlarını sabırla ve dikkatle gözlemlemek, göçmenlik politikasını değiştirmek ve bu doğrultuda Meksika'dan göç alan bölgelerin ekonomik yapısını düzeltmeye yardımcı olmak, sınırdaş iki ülke olarak çevre konularında işbirliğini yoğunlaştırmak ve uyuşturucu kontrol politikalarını gözden geçirerek sağlıklı bir hale getirmek olarak belirlenmiştir.²⁵

4. TÜRKİYE İNCELEMESİ

Alan Makovski tarafından yazılan makalede Türkiye'nin tüm yönleriyle bir eksen ülke niteliği taşıyan bir ülke olduğu belirtilmektedir. Türkiye'nin jeopolitik konumunun Soğuk Savaş öncesi ve sonrası dönemlerde ülkeyi vazgeçilmez kıldığı belirtilmektedir. Ortadoğu'nun en demokratik Müslüman ülkesi olarak ABD için dış politikada en önde yer alan İsrail ile olan ilişkisi, terörü destekleyen ülkeler listesine alınmış ülkelerden üçüne birden sınıra sahip olup bunların etkilerinin batıya yayılmasını önleyen bir tkaç olması ile Ortadoğu'da ABD için çok önemli bir yere sahip olduğu vurgulanmaktadır. Dikkat çekilen bir diğer husus ise Orta Asya Türk devletlerinin üzerinde model ülke olma potansiyeli bulunan Türkiye'nin, bunu uzun vadede gerçekleştirebileceğinin, ancak bu süre içinde de bölgenin enerji kaynaklarının Batıya taşınması

25 Peter H. Smith, "Mexico", iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 215-242.

konusunda –Ermenistan’la olan sorunlarını da çözdüğü takdirde- en güvenli hattı oluşturabileceğidir. Bu cumhuriyetlerle ilgili olarak ortak politikaların dil birliği aracılığıyla başlatılacak bir sürecin sonunda ortaya çıkabileceği belirtilmektedir. Aynı şekilde rol modeli olabileceği İslam dünyasına yönelik olarak da yakın planda bir liderlik durumunun mümkün olamayacağını, bunun Osmanlı Devleti’nden kalan, her iki tarafta da olumsuz duyguların oluşmasına neden olan bir altyapısal sorundan kaynaklandığı belirtilmektedir.²⁶

Bununla birlikte, Türkiye’nin eksen ülke olarak belirsizlikler taşıdığı riskli konuların da oldukça fazla olduğuna yer verilmektedir. İdeolojik eksnelere duyarlı olan ve laiklik ile İslamcı rejim arasında gidip geldiği belirtilen ülkenin bir istikrarsızlık çemberiyle sarılı olduğu ve bunların ülkeyi etkilediği vurgulanmaktadır. Kültürel anlamda Batılı müttefiklerinden, dış politika açısından İslam coğrafyasından farklı hareket eden ülkeye ilişkin gelecekteki yönünün doğu mu yoksa batı mı olacağı konusunda kuşklar yer almaktadır. Bilindiği üzere söz konusu sorunsallar günümüzde de “eksen kayması mı?” tartışmaları ile batıda tartışılmaya devam etmektedir.

Ekonomik açıdan da büyük bir devinim ve aynı zamanda dengesizliğe sahip olan Türkiye’nin yüksek enflasyon ve doğrudan yatırım eksikliğinin önemli sorunlar olduğu belirtilmektedir. William Hale’e yapılan bir alıntıya dayanarak doğrudan yatırımlardaki çekingenliğin nedenleri siyasal istikrarsızlık, yüksek enflasyon ve ekonomi politikalarındaki belirsizlikler olarak göze çarpmaktadır.²⁷ Bununla beraber ekonominin büyük bir dinamizm gösterdiği ve böylece ülkenin yüksek oranlardaki borcuna rağmen kredi bulmakta zorlanmadığı vurgulanmaktadır. Önemli sosyo-politik sorunları olduğu belirtilen Türkiye’nin OECD ülkeleri arasında Meksika’dan sonra gelir dağılımının en adaletsiz olduğu ülke olarak çıktığı belirtilmektedir. Kadınlarda eğitimsizliğin çok yüksek oranlarda olduğu ve bunun nüfus artışı, işsizlik ve sorunların şişmesine neden olan bir sarmalın en önemli halkasını oluşturduğu belirtilmektedir.

ABD dış politikası açısından Türkiye’nin eksenliğine yönelik çıkarımın üç temel eksende kesilen sorunlar nedeniyle istenilen düzeye ulaşamadığı belirtilmektedir. Bu üç eksenin ilki Amerikan dış politikasında entegre bir Türkiye politikasının olmaması ve bunun yerini bölgesel politikalara yönelik

26 Alan O. Makovsky, “Turkey”, iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 88-120.

27 Ibid, ss.100-101.

düzensiz politikaların almasıdır. Bunun sebebi olarak yazar ABD dış politika kurumlarının bürokratik yapısını ve Türklerin bu kurumlarda dış politika önceliği alamaması olarak göstermektedir. İkincisi ise ABD yöneticilerinin Türk politikasından dolayı Yunan, Ermeni, Kürt ve İnsan Hakları lobilerinden göreceği iç baskı olarak, üçüncüsü ise istikrarlı bir demokrasinin gelişmesinin önündeki engeller olarak gösterilmektedir. Bu engeller ile ilgili olarak askerinin demokrasideki rolünün geri çekilmesi, Makovsky'nin deyimi ile "Kürtlerin entegrasyonunun" sağlanması ve İslamcı politikaların ülke siyasetindeki yerinin belirlenmesi olarak gösterilmektedir.

Asker sivil ilişkileri öne çıkarılan diğer bir konudur. Bu ilişkiye yönelik olarak vurgulanan temel konu ABD'nin, askerinin Türkiye'deki rolünden ve bunun getirilerinden -önlenmiş tehditlerin de bilinciyle- memnunken, bir yandan da bu rolü zamanla sivillerin almasının istenmesidir. Kürt meselesiyle ilgili olarak çeşitli değerlendirmeler yer almıştır. Ayrılıkçı Kürt hareketinin destek aldığı alanların dar tabanı olmadığı, bunun kentlere göçmüş Kürtlerin oylarından anlaşılabilceği ve bu örgütün kaynakları olan dış desteğin kesilmesi ve altyapısal çözümlerin eş zamanlı olarak sunulmasıyla beraber Kürtlerin entegrasyonunun sağlanmasının mümkün olduğu belirtilmektedir. Son olarak siyasal İslam'ın rolü ile ilgili olarak tavrın ve önerilerin anlaşılması açısından makalenin sonuç kısmında yer alan bir ifadeyi aynen aktarmak en doğrusu olacaktır:

*"Ankara'da yönetim kimin elinde olursa olsun jeostratejik önemi değişmeyecektir. Eğer zaman içinde İslamcılar, Türkiye'nin dış politikasını ve ülkenin kendisini yönetme konusunda laiklere karşı verdikleri mücadelede üstün gelirlirse, ABD elbette kendini o gerçeğe uyumlandırmak zorunda kalacaktır. Ama o an gelene kadar, Washington'un o günün gelmesini önleme yolunda yapabileceği en iyi şey, laik Türkiye'nin aktif biçimde desteklenmesi, İslamcı muhaliflere karşı da dostça olmayan bir politikanın uygulanmasıdır."*²⁸

Bunun ardından ABD karar alıcılarına Türkiye ile ilgili önerilerin ilki Türkiye'nin öneminin açıkça onaylanması ve bu doğrultuda entegre Türkiye politikaları geliştirmektir. İkincisi laik, demokratik, batı yanlısı bir Türkiye'yi destekleyecek tutarlı bir politika geliştirilmeli ve bunu teşvik edecek üst düzey bir kamu diplomasisi kullanılmalıdır. Üçüncü öneri ise insan haklarının geliştirilmesi konusunda az göze çarpan bir diyalog başlatmaktır. İslamcı liderler

siyasette edilgenleştirilmeli ve bu kişilerin etkisiyle soğuyan AB ilişkileri geliştirilmelidir. Son olarak yapılan öneri ise ekonomik yatırımların ve kredilerin artırılarak sürdürülmesidir.

5. SONUÇ

Amerikan dış politikasının Soğuk Savaş sonrasında şekillenme süreci, yalnızca ABD'nin küresel siyasette oynadığı rolün daha kalkınmış, daha eşit, daha istikrarlı ve barışa daha yaklaşmış bir dünyaya ilerleyip ilerlemediğimiz sorusu ışığında ele alındığında daha anlamlı görünmektedir. Çünkü küresel rekabetin belki de tarihte az görülür şekilde son erdiği bir dönem sonrasında ABD'nin dünya siyasetinde edindiği konum, bu tarz büyük soruları sormaya imkân verir bir nitelik arz etmekteydi. Ne var ki, günümüzde bu sorulara verilecek yanıtların olumsuz olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu olumsuz gidişatın izleri arasında önde gelenlerinden birisi ABD'nin Soğuk Savaş sonrası siyasi seçimleri ve bu seçimlerin izleri ise Amerikan dış politikasının evriminde bulunabilir.

Bu çalışmada söz konusu evrimi incelemek için bir vaka çalışması ele alınmıştır. Eksen ülkeler çalışmasının sağladığı düzlem üzerinden yapılan incelemede çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre ilk olarak Amerikan dış politikasının bölgesel ekosistemlere yaklaşımının klasik bölgesel politikalarından farklılaşarak, zamanın ruhuna uygun bir şekilde, küresel liderliğin yansıtılmasıdaki araçlar ve küresel tehditlerin çözümündeki bölgesel partnerler olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu bağlamda klasik anlayışta görülecek olan bölge dinamikleri ve aktörlerini değerlendirerek ülke çıkarlarını maksimum yansıtmaya dayalı anlayışın ikinci adım olarak görüldüğü, ilk adımın güç projeksiyonu olarak, küresel düzlemde değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

İkinci noktada gözlemlenen, çalışmada listelenmiş ülkelerin tümüne olmasa da Türkiye, Endonezya, Mısır, Hindistan ve Brezilya konusunda önerilen yaklaşım ve politikaların büyük ölçüde gerçekleştiği görülmektedir. Bunun dışında diğer Türkiye ve diğer bazı ülkelere ilişkin yapılan tahminlerde başarılı olduğu, incelemeyi yaklaşık yirmi yıl sonra değerlendirme şansına sahip olan bizler için belirtilmesi gereken diğer bir unsurdur.

KAYNAKÇA

- BABBITT Eileen F., “Ethnic Conflict and the Pivotal States”, iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 338-359.
- BRESNAN John, “Indonesia”, iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 15-40.
- BRZEZINSKI Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası: Amerikann Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri**, çev. Yelda Türedi, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2010, ss.64-75.
- CHASE Robert, “International Finance, Trade and Pivotal States”, iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 360-378.
- COHEN Stephen P. ve GANGULY Sumit, “India”, iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 40-64.
- ESTY Daniel C., “Pivotal States and Environment”, iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 290-314.
- FUKUYAMA Francis, “The End of History?”, **The National Interest**, Sayı 16, 1989, ss. 3-18.
- FUKUYAMA Francis, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, çev. Zülfü Dicleli, İstanbul: Profil Kitap, 2016 (6.Baskı).
- GIDDENS Anthony, **Sosyoloji**, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008.
- GOLDSTONE Jack A., “Population in Pivotal States”, iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 248-269.

- HERBST Jeffrey, “South Africa”, iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 144-165.
- HUNTINGTON Samuel P., “The Clash of Civilizations?”, **Foreign Affairs**, Cilt 72 Sayı 3, 1993, ss. 22-49.
- KENNEDY Paul, CHASE Robert ve HILL Emily, “Pivotal States and US Strategy”, **Foreign Affairs**, Cilt 75 Sayı 1, 1996, s. 37.
- KRASNO Jean, “Brazil”, iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 165-195.
- MAKOVSKY Alan O., “Turkey”, iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 88-120.
- NORCHI Charles, “A Pivotal States Human Rights Strategy”, iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 315-337.
- OWEN Roger, “Egypt”, iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 120-144.
- RIZVI Hasan-Askari, “Pakistan”, iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 64-88.
- QUANDT William B., “Algeria”, iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 195-215.
- SMITH Peter H., “Mexico”, iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 215-242.
- TEITELBAUM Michael S., “International Migration and Pivotal States”, iç. **The Pivotal States: A New Framework for US Policy in the Developing World**, der. Paul Kennedy, Robert Chase ve Emily Hill, New York: W.W. Norton & Co. Publishing, 1998, ss. 270-289.
- TEZKAN Yılmaz, **Jeopolitik Yazılar**, Ankara: Ülke Yayınları, 20017, ss. 31-33.